

Andrzej Kotala

Zakład Socjologii i Rozwoju Wsi Akademii Rolniczej w Krakowie

Nowa przedsiębiorczość na obszarach wiejskich Polski Południowej*

Wprowadzenie

Konieczność przebudowy polskiego rolnictwa każe postawić pytanie o przyszłość tych rodzin chłopskich, których egzystencja opiera się na dwojakich, rolniczych i pozarolniczych, źródłach dochodu. Pytanie to jest szczególnie zasadne w południowej części kraju, gdzie na terenach wiejskich przeważa ludność dwuzawodowa. Obszar ten odznacza się silnie zarysowaną specyfiką, narzucającą potrzebę odmiennych rozwiązań. Zarówno uwarunkowania historyczne, jak i procesy, jakie dokonywały się tu wraz z uprzemysłowieniem kraju w okresie powojennym, spowodowały utrwalenie struktur społeczno-gospodarczych, których cechą jest silne rozdrobnienie gospodarstw rolnych, duża gęstość zaludnienia oraz dwuzawodowy charakter zdecydowanej większości rodzin chłopskich. Znaczny potencjał pracy, jakim dysponują rodziny wiejskie w Małopolsce, jest niedostatecznie wykorzystany, a kurczenie się rynku pracy poza rolnictwem sprawia, że problem ten nabiera coraz większego znaczenia. Potrzebne jest zatem podjęcie działań mających na celu jego stopniowe rozwiązanie. Powinny one jednak uwzględnić faktyczne możliwości, a także postawy i preferencje mieszkańców wsi, wychodząc – jeśli to tylko możliwe – naprzeciw rozwiązaniom podejmowanym przez nich samych. Tylko takie podejście może zapewnić systematyczny i kompleksowy rozwój wsi, pobudzony aktywnością jej mieszkańców.

Prowadzone w Polsce Południowej badania nad rolniczą ludnością dwuzawodową dają podstawę do twierdzenia, że jest to kategoria społeczno-zawodowa, która nadal będzie przesądzać o charakterze tego regionu. Większość badanych osób preferuje dwuzawodowy model życia, co każe przypuszczać, że pozwala on łatwiej niż inne realizować dążenia i aspiracje ludności wiejskiej [5].

Umocnieniu się dwuzawodowości ludności wiejskiej będą sprzyjać obserwowane w tym regionie tendencje do utrwalania struktury agrarnej, a być może nawet dalszego rozdrabniania gospodarstw. Obrót ziemią w obrębie gospodarstw rodzinnych jest

---

* Opracowanie zrealizowano na podstawie wyników badań prowadzonych w ramach projektu badawczego nr 5 S309 003 07 finansowanego przez Komitet Badań Naukowych.

bardzo niewielki. Taki stan rzeczy wynika bądź to z braku popytu na ziemię rolniczą, bądź też niewielkiej podaży, tam gdzie znaleźliby się chętni na jej zakup. Znaczna część rodzin użytkujących drobne gospodarstwa, mając dodatkowy dochód pozarolniczy, utrzymuje bowiem ziemię nie tyle z przyczyn ekonomicznych co emocjonalnych. Sprzyja temu fakt, że obciążenia z tytułu samego posiadania ziemi są obecnie niewielkie, a spodziewane korzyści wynikające z przyszłego wzrostu jej wartości pozwalają traktować ją jako zabezpieczenie rodziny. Jediną szansę na częściową poprawę struktury obszarowej w tym regionie stwarza proces przekształceń własnościowych, obejmujący publiczny sektor rolnictwa. Proces ten jednak ma bardzo ograniczony zasięg i dotyczy niewielkiej części badanego regionu.

Niedostatek ziemi sprawia, że w województwach południowych nie ma większych perspektyw na powstanie rolnictwa typu farmerskiego, tym bardziej że brak również możliwości wchłonięcia nadwyżek ludności przez miasta nie przygotowane do szybkiego wzrostu. Jedynym rozsądnym rozwiązaniem, jakie się nasuwa, jest więc promowanie własnej przedsiębiorczości mieszkańców i tworzenie pozarolniczych miejsc pracy w obrębie wsi. Pewną szansę na powodzenie tego typu działań stwarza dotychczasowa aktywność ekonomiczna środowiska wiejskiego, a także jego liczne kontakty zagraniczne.

Założenia metodyczne i wyniki badań

Badania nad nowymi formami przedsiębiorczości na wsi przeprowadzono w trzech grupach gmin zróżnicowanych pod względem warunków przyrodniczych, struktury społeczno-zawodowej ludności oraz gęstości zaludnienia. Jako kryterium przesądzające o charakterze gminy i jej przynależności do jednej z trzech kategorii, przyjęto liczbę mieszkańców przypadającą na 100 ha powierzchni użytków rolnych*.

W każdej z ośmiu gmin objętych badaniem wybrano metodą losową 10–15% rodzin prowadzących dowolną działalność gospodarczą. W rodzinach tych przeprowadzono badania metodą wywiadu (wg kwestionariusza) z osobami prowadzącymi lub współprowadzącymi własne firmy. Łącznie objęto badaniem 431 rodzin z terenu województw: bielskiego, krakowskiego, nowosądeckiego i tarnowskiego.

---

* Wydzielono następujące kategorie gmin:

- I. "Zurbanizowana" – powyżej 200 osób/100 ha UR: Tuchów (woj. tarnowskie), Osiek i Polanka (woj. bielskie).
- II. "Podgórska" – 150–200 osób/100 ha UR: Rajcza (woj. bielskie), Łącko i Jordanów (woj. nowosądeckie).
- III. "Rolnicza" – poniżej 150 osób/100 ha UR: Słomniki (woj. krakowskie), Borzęcin (woj. tarnowskie).

Tabela 1. Rodziny objęte badaniem w poszczególnych grupach gmin w zależności od rodzaju prowadzonej działalności

Rodzaj działalności	Kategoria gmin						Ogółem	
	zurbanizowana		podgórska		rolnicza		liczba	%
	liczba	%	liczba	%	liczba	%		
Produkcja	23	14,6	31	20,4	25	20,5	79	18,3
Usługi	77	49,1	79	52,0	64	52,5	220	51,1
Handel	57	36,3	42	27,6	33	27,0	132	30,6
Razem	157	100,0	152	100,0	122	100,0	431	100,0

Co do rodzajów działalności, jakie podejmują badane rodziny, wydzielono trzy kategorie firm: produkcyjne, usługowe (wszystkie rodzaje usług poza handlem) oraz prowadzące działalność handlową. Ich podział wg wyżej wymienionych kryteriów zamieszczono w tabeli 1. Okazuje się, że przedsiębiorczość mieszkańców wsi małopolskiej ukierunkowana jest przede wszystkim na świadczenie różnego rodzaju usług (ponad 50% wszystkich przypadków), w dalszej kolejności na działalność handlową (30% badanych) i wreszcie produkcję, którą podejmuje co piąty z ankietowanych. Przewaga działalności usługowych w tym regionie, w odróżnieniu od innych części kraju [1, 3], wynika z określonych tradycji (rzemiosło, turystyka, itp.) oraz dużej gęstości zaludnienia i w ślad za tym większego niż gdzie indziej zapotrzebowania na usługi dla ludności. Braki, jakie w dalszym ciągu notuje się na wiejskim rynku usług i niewielka w tym względzie konkurencja, sprzyjają podejmowanym inicjatywom. Struktura działalności usługowej cechuje się nadal zbyt małą różnorodnością. Najczęściej spotyka się firmy transportowe, budowlane, mechaniczne oraz niewielkie punkty gastronomiczne.

Pozarolnicza przedsiębiorczość mieszkańców wsi ogranicza się najczęściej do prowadzenia małej firmy opartej na własnym kapitale i własnej sile roboczej. Zdecydowana większość badanych osób, podejmując jakąś działalność gospodarczą, stara się zatrudnić w pierwszym rzędzie członków swojej rodziny. Ponadto 40% badanych firm zatrudnia jednak również pracowników obcych. Wśród pracowników nie będących członkami rodziny właściciela firmy znaczny odsetek (ok. 25%) stanowią zatrudnieni w niepełnym wymiarze czasu pracy.

Badania wykazały, że znacznie częściej pozarolniczą działalność gospodarczą podejmują mężczyźni, choć niektóre rodzaje działalności (np. handel) są głównie domeną kobiet. Wśród 431 osób objętych badaniem mężczyźni stanowią ponad 70% (tab. 2). Niezależnie od płci najwyższą przedsiębiorczością cechują się osoby w wieku średnim (36–45 lat). Poniżej tego wieku, jak też w miarę przechodzenia do grup starszych aktywność gospodarcza wyraźnie maleje.

Większość badanych rodzin – podejmując działalność gospodarczą – użytkuje równocześnie gospodarstwo rolne lub przynajmniej większą działkę ziemi. Rodziny takie w badanej próbie stanowią 56%. Obowiązki związane z prowadzeniem gospo-

Tabela 2. Respondenci wg wieku i płci

Wiek (lat)	Płeć				Ogółem	
	mężczyźni		kobiety		liczba	%
	liczba	%	liczba	%		
≤ 25	21	6,9	12	9,6	33	7,7
26–35	80	26,1	34	27,2	114	26,5
36–45	118	38,6	46	36,8	164	38,1
46–55	65	21,2	24	19,2	89	20,6
> 55	22	7,2	9	7,2	31	7,2
Razem	306	100,0	125	100,0	431	100,0
Średni wiek	40		39		40	

darstwa angażują jednak niewielką część potencjału pracy rodziny. Biorąc pod uwagę średni potencjał pracy przypadający na jedną rodzinę (2,27 jednostek pełnowydajnych*), działalność gospodarcza pochłania jego połowę. Dalsze 20% wykorzystane jest do prowadzenia gospodarstwa rolnego, a pozostałe 30% znajduje inne zajęcie (praca w przedsiębiorstwie państwowym, nauka, itp.). W opinii badanych znaczenie produkcji rolnej jako źródła utrzymania ich rodzin jest niewielkie, a dla 1/4 nawet bez znaczenia. Takie stanowisko wynika po części z faktu niedoceniań własnej produkcji żywności jako istotnej pozycji w łącznym dochodzie rodziny.

Niezbędnym warunkiem uruchomienia nowego przedsięwzięcia jest posiadanie odpowiedniego kapitału. Niewielka skala podejmowanej działalności sprawia, że w zdecydowanej większości przedsiębiorcy finansują ją z własnych środków pieniężnych (jak określali – z oszczędności). Posiadanie własnych środków finansowych jest bardzo ważne, gdyż zaciągnięcie w obecnej sytuacji i na obecnie obowiązujących zasadach kredytu jest obciążone dużym ryzykiem [2]. Jego spłacalność w wielu wypadkach jest zagrożona, dlatego też wśród firm objętych badaniami, tylko co piąta korzystała z kredytu po roku 1990. Najczęściej korzystają z kredytu zakłady prowadzące działalność produkcyjną, rzadziej jednostki handlowe, a najrzadziej drobne firmy usługowe. Niemal 80% badanych osób nie korzystało z kredytu w ostatnich 4 latach, uzasadniając to zbyt wysokim oprocentowaniem lub po prostu brakiem potrzeby zadłużania się.

Jeśli nawet korzysta się z kredytu, jego znaczenie w poniesionych kosztach uruchomienia działalności jest zazwyczaj niewielkie. Średnia wysokość zaciągniętego kredytu bankowego w wypadku badanych firm wynosi 95 mln starych złotych dla kredytu inwestycyjnego i 82 mln zł dla kredytu obrotowego. Najczęściej korzysta się

* Jedna jednostka pełnowydajna oznacza mężczyznę w wieku 18–60 lat, pozostałe osoby w rodzinie posiadają współczynnik odpowiednio mniejszy: Frenkel I.; *Zatrudnienie w rolnictwie polskim. Tendencje aktualne i perspektywy* KiW, Warszawa 1968.

z usług banków spółdzielczych, w niewielkim stopniu z PKO i innych banków. Nie odnotowano w badaniach wypadków korzystania z innych źródeł finansowania działalności gospodarczej, np. z funduszy Rejonowych Biur Pracy.

Na marginesie prezentowanych tutaj wyników badań nasuwa się postulat dla polityki finansowej państwa idący w kierunku dalszego doskonalenia systemu kredytowego w stosunku do wsi. W warunkach zbyt małych, własnych zasobów finansowych dalszy rozwój przedsiębiorczości na wsi możliwy będzie tylko przy aktywnym wsparciu środków kredytu bankowego.

Niezależnie od środków finansowych niezbędnych do sprawnego funkcjonowania prywatnej firmy, o jej kondycji świadczy stopień wyposażenia w niezbędne pomieszczenia i środki transportu. Posiadanie odpowiedniego wyposażenia warunkuje bowiem rodzaj i zakres działalności. Atutem do jej podjęcia w wypadku mieszkańców wsi jest posiadanie zazwyczaj działki ziemi lub wolnych pomieszczeń mieszkalnych bądź też gospodarczych. Tak też jest w naszym wypadku, gdzie ponad 90% działalności odbywa się we własnych pomieszczeniach i przy użyciu narzędzi i urządzeń należących w całości do właściciela. Niewiele notuje się wypadków, w których korzysta się z dzierżawy, ograniczonej zazwyczaj do wynajmu lokalu na sklep lub działalność usługową. wyraźnie również widać zupełny brak inicjatywy poszczególnych przedsiębiorstw do współpracy, tworzenia spółek czy innych form zespołowego działania.

Wyniki przeprowadzonych badań ukazały dużą niestabilność nowo powstałych firm, spośród których wiele upada w przeciągu krótkiego czasu funkcjonowania. Według informacji uzyskanych w urzędach gmin, liczba firm ulegających likwidacji w środowisku wiejskim sięga niemal 100% przypadków nowych zarejestrowań. Podstawowym czynnikiem takiego stanu rzeczy jest niecierpliwość i chęć szybkiego dorobienia się osób podejmujących działalność gospodarczą, jak też dająca już o sobie znać konkurencja na rynku towarów i usług. Wprawdzie pewna część badanych (13,5%) nie dostrzega konkurencji w obrębie swojej działalności, ale pozostali (w większym lub mniejszym stopniu) zdają sobie sprawę, że ich byt uzależniony jest od funkcjonowania firm konkurencyjnych. Najpoważniej traktują konkurencję producenci i handlowcy, wśród których tylko 10% uważa, że ich działalność nie jest obecnie zagrożona przez inne firmy (tab. 3).

Tabela 3. Stopień konkurencji, z jaką się spotykają respondenci w zależności od rodzaju ich działalności

Stopień konkurencji	Rodzaj działalności						Razem	
	produkcja		usługi		handel		liczba	%
	liczba	%	liczba	%	liczba	%		
Bardzo duża	15	19,0	24	10,9	25	18,9	64	14,8
Duża	28	35,5	75	34,1	48	36,4	151	35,0
Niezbyt duża	28	35,4	87	39,5	43	32,6	158	36,7
Brak konkurencji	8	10,1	34	15,5	16	12,1	58	13,5
Razem	79	100,0	220	100,0	132	100,0	431	100,0

Badania Duczkowskiej-Małysz [1] wskazują, że osoby prowadzące małe firmy, rzadko kiedy zgadzają się z konkurencją jako obiektywnie istniejącym mechanizmem eliminacji słabszych. Nie wpływa to dobrze na rozwój działalności i umocnienie się na rynku, a prowadzi raczej do stagnacji i w rezultacie całkowitego zaniechania działalności. Wypowiedzi respondentów odnośnie sposobów pokonania konkurencji świadczą o małym zasięgu tego typu działań. Ograniczają się one przede wszystkim do obniżenia ceny produktu lub usługi, podniesienia jakości i poszerzenia asortymentu towarów. W zakresie handlu działania te polegają na szybkiej i solidnej obsłudze klientów oraz wydłużeniu czasu pracy.

Zmieniające się warunki gospodarowania i nowe zjawiska pojawiające się na rynku wymagają od jego uczestników ciągłego doskonalenia swojej wiedzy i umiejętności organizacyjnych. Doświadczenia krajów zachodnich wskazują, że wielofunkcyjny rozwój wsi dokonywał się tam przy znacznym udziale fachowego doradztwa oraz stowarzyszeń i związków branżowych skupiających drobnych przedsiębiorców. W naszych warunkach działania tych służb zbyt mało jeszcze są nastawione na udzielanie nowoczesnego poradnictwa rynkowego. Spośród badanych osób tylko co czwarta korzystała w ostatnich latach z porad dotyczących prowadzonej działalności gospodarczej. Najczęściej były to porady prawne, porady z zakresu podatków i ubezpieczeń oraz praktyczne porady dotyczące całokształtu danej działalności i jej umiejscowienia na rynku lokalnym.

W dalszym ciągu największe zapotrzebowanie istnieje na poradnictwo z zakresu księgowości, prawa, marketingu, organizacji procesu technologicznego oraz zbytu towarów i usług. Istnieje pilna potrzeba organizowania tego typu doradztwa przez istniejące już służby bądź też utworzenie przy urzędach gmin odpowiednich komórek ds. rozwoju małej przedsiębiorczości na wsi.

Ocena warunków prowadzenia własnej działalności gospodarczej

Nie ulega wątpliwości, że zmiana systemu społeczno-ekonomicznego na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych stworzyła większe możliwości podejmowania prywatnej działalności gospodarczej. Same możliwości i ułatwienia nie stanowią jeszcze priorytetów w rozwijaniu inicjatywy prywatnej. Wprost przeciwnie, w odczuciu pewnej części osób – warunki, z jakimi spotyka się obecnie prywatna działalność gospodarcza, są trudniejsze niż przed 1989 rokiem. Tego rodzaju krytyczne opinie są wynikiem, przede wszystkim, ograniczonych możliwości kapitałowych i niedostosowania systemu kredytowego. Niezależnie od tego, trzeba widzieć wpływ określonej sytuacji rynkowej, tj: ograniczonego popytu na wiele dóbr i usług oraz pojawiającej się coraz częściej konkurencji.

Tabela 4. Ocena obecnych warunków prowadzenia własnej działalności gospodarczej w porównaniu z poprzednimi

Obecne warunki są:	Rodzaj działalności						Ogółem	
	produkcja		usługi		handel		liczba	%
	liczba	%	liczba	%	liczba	%		
Znacznie lepsze	19	24,0	32	14,5	17	12,9	68	15,8
Nieco lepsze	30	38,0	66	30,0	51	38,6	147	34,1
Takie same	9	11,4	37	16,8	13	9,8	59	13,7
Gorsze	15	19,0	67	30,5	19	14,4	101	23,4
Brak zdania	6	7,6	18	8,2	32	24,3	56	13,0
Razem	79	100,0	220	100,0	132	100,0	431	100,0

W poprzednim systemie nieliczni utrzymujący swoją działalność przedsiębiorcy prywatni nie mieli większych problemów ze zbytem. Każdy towar czy usługa znajdowały nabywcę, zasadnicze zaś trudności dotyczyły raczej spraw administracyjno-podatkowych. Pokonywanie tych ostatnich było prawdopodobnie łatwiejsze od tych, które pojawiają się na obecnym, stale rozwijającym się rynku towarów i usług. Stąd też niemal 1/4 respondentów określiła obecne warunki jako gorsze od poprzednich. Ponad 13% badanych nie dostrzega żadnych różnic i tyleż samo nie ma na ten temat wyrobionego zdania (tab. 4). Największy odsetek tego typu odpowiedzi znajdujemy wśród młodszych przedsiębiorców, zwłaszcza prowadzących działalność gospodarczą w gminach o charakterze rolniczym.

Przeciwnie, lepsze i dogodniejsze warunki do prowadzenia działalności gospodarczej najczęściej są zauważane przez ludność gmin podgórskich. Niemal 2/3 badanych osób w tych gminach określiło obecne warunki jako znacznie lub nieco lepsze od poprzednich. Biorąc pod uwagę rodzaj działalności, ten typ opinii najczęściej wyrażały osoby podejmujące działalność produkcyjną. Jest to zrozumiałe, gdyż taki rodzaj przedsiębiorczości prywatnej był w poprzednim systemie najbardziej ograniczany.

Podsumowując tę część rozważań, można stwierdzić, że głównymi przeszkodami, jakie napotykają respondenci w prowadzeniu swojej działalności, są: ograniczony popyt ("brak pieniędzy u klientów"), duża konkurencja, wysokie podatki, brak środków finansowych itp. Niezależnie od rodzaju działalności problem klienta i umiejętność jego pozyskania, zwłaszcza przy rosnącej konkurencji, stawiany jest na pierwszym miejscu. Można więc oczekiwać, że dalszy los wielu drobnych przedsiębiorców na wsi będzie uzależniony od ich umiejętności przystosowania się do coraz trudniejszych warunków gospodarowania. Wiele zależy od posiadanej przez nich wiedzy i kwalifikacji, a zwłaszcza znajomości mechanizmów rynkowych [3].

Badania wykazały, że zdecydowana większość respondentów posiada pewne podstawowe kwalifikacje ułatwiające prowadzenie określonej działalności gospodar-

czej. Ponad połowa z nich legitymuje się wykształceniem zasadniczym, a 1/3 – średnim. Osoby z wykształceniem wyższym stanowią niewiele ponad 6% i tyleż samo respondentów ma jedynie ukończoną szkołę podstawową. Niezależnie od kwalifikacji szkolnych, badane osoby mają ukończone różnego rodzaju kursy dające określony zasób wiedzy specjalistycznej. Niestety, jak do tej pory, do rzadkości należy ukończenie kursu z zakresu gospodarki rynkowej, marketingu itp. Brak tej wiedzy w pewnej części jest uzupełniany własną praktyką. W badanej próbie 36% respondentów posiada już pewne doświadczenie w pracy na własny rachunek. Spora część respondentów wykorzystuje też umiejętności zawodowe zdobyte w poprzedniej pracy – w zakładzie państwowym. Utrata pracy w wielu wypadkach stanowiła sytuację przymusową, a zarazem bodziec do podjęcia własnej działalności gospodarczej.

Wśród innych motywów, które zadecydowały o uruchomieniu własnej działalności, można wymienić: chęć uzyskania wyższego dochodu, sprawdzenie się we własnej działalności, konieczność kontynuowania tradycji rodzinnych, namowa znajomych, przyjaciół itp.

W trakcie badań staraliśmy się też poznać przyczyny niepowodzeń oraz rodzaje błędów popełnionych w trakcie uruchamiania i prowadzenia działalności gospodarczej. Prawie 1/4 respondentów przyznała, że popełniła pewne błędy i pomyłki, wśród których najczęściej wymieniano:

- zakup wadliwego towaru i niewłaściwych urządzeń,
- zbyt późne rozpoczęcie działalności,
- błędy formalnoprawne (nie dopracowana umowa),
- zła lokalizacja,
- nieumiejętność radzenia sobie z konkurencją i inne.

Wszystkie te niedociągnięcia w pewnym stopniu zakłóciły prace nowo powstałych firm, niemniej jednak nie zdołały doprowadzić do ich likwidacji. Przyczyny niepowodzeń, które doprowadziły do upadku (znane respondentom) inne firmy, były znacznie poważniejsze:

- zbyt wysoki kredyt,
- chęć szybkiego zysku,
- opieszałość i nieuczciwość,
- zła organizacja pracy,
- pomyłka w wyborze branży itp.

Miernikiem tego, na ile ankietowani potrafią, na podstawie błędów własnych i innych wyciągnąć właściwe wnioski, mogą być rady adresowane do osób rozpoczynających działalność gospodarczą.

W tym wypadku najczęściej postulowano, aby:

- podejmować działalność głównie za własne środki,
- dobrze przemyśleć wybór branży i rodzaj działalności,
- sprawdzić konkurencję,
- działać zdecydowanie,

- nie liczyć na szybkie zyski,
- wykazywać solidność i rzetelność względem klientów.

Wreszcie, interesujące mogą być wypowiedzi badanych osób odnośnie cech charakteru, które ułatwiają bądź też utrudniają prowadzenie działalności gospodarczej. Na plan pierwszy wśród cech pożądanых wysunęły się te, które niezależnie od okoliczności przybierają postać wartości ogólnoludzkich: uczciwość, cierpliwość i pracowitość. Przedmiotem wielu pozytywnych ocen były cechy związane bezpośrednio z przedsiębiorczością: zdecydowanie, zaradność, odporność na stresy, konsekwencja w działaniu czy terminowość i rzetelność w kontraktach handlowych. Zwracano również uwagę na przydatność posiadanego zasobu wiedzy i umiejętności jej wykorzystania.

Zestaw cech negatywnych, utrudniających działalność, jest też urozmaicony. Poza cechami przeciwnymi do przytoczonych wyżej, wymieniano najczęściej: arogancję i nadmierną pewność siebie, łatwowierność, zachłanność i chęć szybkiego dorobienia się, brak kultury w stosunku do klientów czy wreszcie skłonność do nadużywania alkoholu.

Zaprezentowane opinie respondentów odnośnie cech charakteru, które w sposób dodatni czy też ujemny wpływają na zdolności do prowadzenia firm, są zgodne z opiniami uzyskanymi w badaniach Tryfan [6]. W swoich pracach autorka wykazuje, że powszechnie uznawane wartości osobowości człowieka są wysoko cenione również w działalności z zakresu biznesu.

Uwagi końcowe

W celu ożywienia i rozwoju gospodarczego terenów wiejskich Polski Południowej niezbędne jest szersze ukazywanie możliwości, jakie pojawiły się wraz z gospodarką rynkową. Ograniczanie zatrudnienia w zakładach przemysłowych, zazwyczaj odległych od miejsca zatrudnienia, nakazuje raczej poszukiwać źródeł dochodu we własnym środowisku.

Posiadanie działki ziemi oraz wolnych pomieszczeń mieszkalnych lub gospodarczych może być punktem wyjścia do podjęcia własnej działalności gospodarczej, czemu sprzyja również dobra znajomość środowiska, potencjalnych konkurentów oraz lokalnego rynku towarów i usług. Zasadniczą przeszkodą jest zazwyczaj brak środków finansowych, uniemożliwiający wcielenie w życie ewentualnych inicjatyw.

Pomimo niedostosowania systemu kredytowego do potrzeb mieszkańców wsi, wiele osób decyduje się jednak na podjęcie działalności gospodarczej, wykorzystując głównie zgromadzone wcześniej środki własne. Nasilanie się tego zjawiska nie jest wszędzie jednakowe i uzależnione jest – jak się wydaje – od dotychczasowego kierunku rozwoju poszczególnych mikroregionów. Jak wynika z podjętych przez autora badań na terenie Małopolski, odsetek rodzin prowadzących działalność gospo-

darczą najmniej jest w gminach rolniczych, największy (nawet do 20% rodzin) w gminach zurbanizowanych o mocno ugruntowanych tradycjach dwuzawodowości. Można przewidywać, że nowe kierunki aktywności zawodowej mieszkańców wsi małopolskiej wpłyną w przyszłości na zmianę dotychczasowego obrazu struktury społeczno-zawodowej ludności. Dominującą dotychczas kategorię chłopów-robotników, zatrudnionych w odległych od miejsca zamieszkania wielkich zakładach przemysłowych, stopniowo zastępować będzie kategoria osób podejmujących własną działalność gospodarczą bądź zatrudnionych w miejscowych zakładach rzemieślniczych, drobnym przemyśle, handlu i usługach.

Proces taki obecnie ma już miejsce, chociaż jego dotychczasowa skala jest daleko niewystarczająca do zrealizowania idei wielofunkcyjnego rozwoju wsi. Koncepcja ta, wysuwana ostatnio przez wielu autorów, szczególnie jest przydatna w regionie Polski Południowej. Jej realizacja pozwoliłaby na oczekiwane przeobrażenia struktury społeczno-zawodowej, idące w kierunku zmniejszenia wciąż zbyt wysokiego zatrudnienia w rolnictwie.

Badania dowiodły, że dalszy rozwój przedsiębiorczości na wsi (niezbędny do jej wielofunkcyjnego rozwoju) nie może odbywać się tylko i wyłącznie przy użyciu sił i środków samych mieszkańców. Naturalna aktywność zawodowa ludności wiejskiej, która w latach poprzedniego systemu była nastawiona na poszukiwanie pracy pozarolniczej w sektorze państwowym, powinna zmieniać orientację w kierunku własnej przedsiębiorczości. Potrzebne jest jednak do tego wsparcie zarówno ze strony państwa, jak i władz lokalnych, idące co najmniej w dwóch kierunkach zmierzających do:

- 1) doskonalenia systemu kredytowego jako głównego stymulatora przedsiębiorczości indywidualnej,
- 2) stworzenia nowoczesnego systemu edukacyjnego obejmującego zarówno szkolne formy kształcenia, przygotowujące młodzież do podejmowania aktywnych działań gospodarczych na wsi, jak też formy pozaszkolne, nastawione na uzupełnienie wiedzy o prawach rynku i warunkach rozwoju przedsiębiorczości prywatnej.

Literatura

- [1] Duczkowska-Małysz K. 1993. Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. IRWiR PAN Warszawa.
- [2] Duczkowska-Małysz K., Duczkowska-Piasecka M. 1993. Refleksje na temat przedsiębiorczości na terenach wiejskich. IRWiR PAN Warszawa.
- [3] Duczkowska-Małysz K., Duczkowska-Piasecka M. 1993. Przedsiębiorczość lokalna jako droga łagodzenia bezrobocia na obszarach wiejskich. IRWiR PAN Warszawa.
- [4] Kamiński W. 1995. Działalność pozarolnicza na wsi. *Postępy Nauk Rolniczych* 253(1): 103–111.
- [5] Kotala A. 1991. Czynniki rozwoju produkcji rolniczej w drobnych gospodarstwach ludności dwuzawodowej. *Zeszyty Naukowe AR w Krakowie. Rozprawy nr. 152*. Kraków.
- [6] Tryfan B. 1993. Miejsce kobiet wiejskich w rozwoju przedsiębiorczości na wsi. IRWiR PAN Warszawa.

Novel enterprise in rural areas of southern Poland

Summary

Studies on novel forms of enterprise in rural areas were carried out in 8 communities in three differing areas of southern Poland. In each community 10–15% families operating businesses were selected at random. A total of 431 families from the Bielsko, Kraków, Nowy Sącz and Tarnów Voivodships were examined.

It was found that proprietorship among village inhabitants in southern Poland strongly affects social and professional transformations in rural areas. It is often an alternative for unemployed families working on small farmlands. The scale of enterprise to date is, however, far too small for implementing the idea of multifunctional development of the countryside.